

הכפר שלנו

מחמוד מאקאד

ימי האביב היפים שיכחו את סבלותינו בימות החורף. בעוד ששה חדשים תתחלנה אותן תלאות מחדש. אך באביב, נדמה לאדם שחדשי החום יימשכו לנצח־נצחים. בימי שמש כאלה יוצא אני עם הילדים לאחו ושם אני עורך את השיעורים... מסביב חורשים האיכרים ושרים שירים כגון „בבית־הספר בקיסרי הייתי לשוטר“. גם אני מפזם בלחש. בהפסקות שבין השיעורים עונים הילדים ושרים: „אומר הכרכום, אני כתום“. האדם שוכח את החורף, את העייפות ואת המחסור... אין בעולם ברכה גדולה יותר מהשמש. כמו איסטראטי * אנו אומרים: „אם רק יתחמם גבנו, נישא את הרעב“.

באזני מרגן קולו הענוג של יעקוב קדרי ** הקורא: „יבוש כל מי שאינו יודע לאהוב אותך, ארצי הנוגה“. גם אני לבבי משיאני לקרוא מלים אלו בקול. קם אני על רגלי ומרים את ידי כמי שנותן אות למחנה צבא. אולם מתוך חשש שמא יחשבוני למטורף, מתכופף אני וחוזר ויושב במקומי.

במקום הנקרא „אָאָרִין קול“, באחו קטן, יושבים אנו היום על־יד „כּוֹתִי בּוֹנָאָר***. מסביב עסוקים שבעה או שמונה איכרים בעבודת החריש, מהם שחורשים בפרה ומהם בתמור; אחד, עלי, ממשפחת חוסיין אגא. עודר וזורע.

קרוב למקום ישיבתנו נמצא הצמד של עיסא הגדול. בצד האחד של העול קשורה פרה. בצד השני תמור. עיסא עצמו נוהג את המחרשה, ואחותו הולכת אחריו ומשדדת את מה שהוא חרש. על החלק האחורי של המשדדה היא שמה אבן, ואת החלק הקדמי היא מושכת. רגליה יחפות, מבין קרעי מכנסיה נראים שוקיה החשופים. שרוליי כותנתה בלויים. מחמת השמש ששופה את פניה, עורם מתקלף והולך.

לדבריהם של הילדים פקד עיסא על נערה זו בת השמונה־עשרה לרמוס קוצים ברגליה היחפות והיא נתיסרה יסורים איומים. אבל עכשיו ניחא לה מאוד. „סוף־סוף — אומרים הילדים — מחמת רמיסת־קוצים זו נתקשו רגליה כאבנים ממש, ושוב אין היא צריכה סנדלים או כל מינעל אחר“. זעזע צהובה מכסה את פניה ואינה נותנת לה לפקוח את עיניה. רגליה, כפי שסיפרו הילדים, כאבן ממש. רגבים, אבנים, קוצים, כל אלה בשבילה דברים של מה־בכך. אך ממשיכת המשדדה נבקע העור על כתפי המסכנה.

עודנו מדברים, נלאתה פרתו מנשוא ועיסא פרק את העול מעל צווארה. ברייתמה נשאר החמור בלבד. שואל אני את הילדים: „האומנם לא נתעייף גם החמור?“ אדוננו המורה — הם עונים — הוא יכול להלאות עוד עשר פרות אחרות, ואפילו את עיסא עצמו. לולא אנו כאן, היה עיסא אוסר בודאי את עצמו למחרשה; עכשיו הוא מתבייש מפנינו...“ ובאמת רואת אני שעיסא חוזר ובדק את העול, פונה לאחור, מביט עלינו ומסתלק כנראה מן הרעיון כשעל פניו חיוך מר. ואילו הנערה מוסיפה למשוך את המשדדה. כשניגש עיסא ל„כּוֹתִי בּוֹנָאָר“ לשתות מים, נכנסנו בשיחה קצרה:

— אמור ידידי, כך נוהגים אתם לעשות כל יום?

— כל יום, מחמוד אָפֵנְדִי.

— כמה יכולים אתם לחרוש ביום?

— פעמים עשרה צעדים, פעמים חמישה־עשר צעד.

— מדוע התרת את הפרה?

— אינה מחזיקה מעמד.

— והחמור?

— החמור מחזיק היטב, הוא מסוגל אפילו להוציא את נשמתו.

— עד כדי כך?
 — ממש כך.
 — ומה אתה אומר על עלי ממשפחת חוסיין?
 — מצבו טוב ממצבי. רואה אתה, מחמוד אפנדי, כיצד אני שובר את ערפי, ואילו הוא?
 הוא הולך לו ועודר תלם אחרי תלם. ואף-על-פי-כן אין אני זורע פחות ממנו.
 — כלום לא תוכל גם אתה לעשות כמוהו?
 — מה איכפת לי שהבריות מביטים בי בעין רעה. העיקר שעבודתי שלי יש בה לפחות סדר.
 — איך מצליח הוא להוביל את השבילים מהשדה?
 — אנו עוזרים לו.
 — ומי עוזר לך?
 — האל הרחמן עוזר לי.
 כשהלכנו בדרך החלו תלמידי מספרים:
 — אדוננו המורה, גם הנפח חורש כך, גם סנאן חורש כך, גם מוסא הצולע.
 מי יעלה על דעתו כאן להשתמש ב'מכונות' אם אך נגיע לדרגה זו, שהבהמות תמלאנה את מקום האדם, כבר התקדמנו הרבה.

ב.

בעונת הדייש אנו אוכלים כמעט כל יום דלעת או סלק. כשמתקרבת השעה שהעגלה צריכה להגיע לגורן, מביאות באהיג'ה ואמו של דוראן דברי-מאכל ומניחות אותם בקצה הגורן. לימדתינו לכסות את האוכל אך כל הלימוד היה לריק. כשמגיעה עגלת התבואה, אנו מתירים את החמורים מהמורג ואת השורים מהעגלה ונזהגים אותם למרפץ שיחליפו כוח, ואילו אנחנו כורעים בצל העגלה מסביב לקערת הדלעת.

בכל פינות הגורן זורים ללא הפסק. מובן מאליו שאנו מכוסים מוך פנים ואחור, ידינו, פנינו, פינו וחטמנו. הלוואי ומוזנו היה צשאר נקי; תקוות-שוא ולא יותר. על גבי האוכל מונחת שכבה של תבן ומוץ. לו גם כיסינו את האוכל לפני הסעודה, לא היה בכך משום תועלת; כי ברגע אחד, בשעת הסעודה, היה מעלה אותו דוק של זוהמה.

כל אימת שאני פותח בנושא הנקיון, מתמלא אבי כעס:

— אפשר לדמות שאדוננו הנכבד נולד בקושטא, ברנש שכמותך, הרי אתה עצמך, יסודך מעפר זה.

אם משום רגש חברות ואם משום דעתו, שהיא כדעתי, דוראן תומך בי.

יום אחד היינו יושבים לאכול דלעת ועליה יוגורט. האבק כיסה את היוגורט עד שהפך שחור משחור.

— אבא — אמרתי — בדמה לי שהיוגורט שאני מכיר הוא לבן. ממה מתקינים את היוגורט השחור הזה?

גם לולא זאת מוכן היה אבי להתפרץ בשצף קצף. עתה, שנתתי תואנה בידו, שפך עלי את כל חמתו.

— ברנש שכמותך — אמר — אדם שהוא עובד-אדמה ממש, חייב לאכול בשנה אחת כמלוא עגלה אבק. אם לא יבלע אבק, לא תצליח עבודתו. אינך אוהב את האבק הזה? אך הלוואי ותברא עליו ברכה, על האבק, קל דעת אתה ולא יותר. יבוא יום ותבין את העולם הזה. בא חודש ראמאדאן, על-אף חולשתה מימות הצום, החלה אמי קוצרת יחד עמנו באומרה: „אני שמה את מבטחי באלוהים“.

מלגו צרב אותה הרעב ומלבר צרבה אותה השמש. כשראיתיה בכך, מתישה את כוחה מבוקר עד ערב, נתחמץ בי לבי וסבלי גדל כפליים.

אם נזכור שרוב הקוצרים צמו, הרי זה נס ממש שלא יצאנו השנה וידינו על ראשנו: סך-הכל מת צעיר אחד מצמא. כרע על ערימת תבואה ולא הוסיף לקום.

אך התינוקות, בזמן שהוריהם היו מניפים את החרמש בשדה, קצר אותם מלאך-המוות

ללא רחמים. יום-יום היינו מביאים לקבורה אחד או שניים מהתינוקות מבני-החודש ועד בני שנה. מספר המתים בחמישה-עשר הימים הראשונים של חודש ראמאדאן הגיע לעשרים-ושנים. פעמים כשרציתי לשאול את אמי דבר-מה, הפסיקה אותי ואמרה: „וכי יש לי כוח לדבר?“ אך לעומת זאת היתה משמיעה מזמורות ללא-הפסק. בחורף מתאספות הנשים לפני דלת החדר שבו קוראים ה„חסידים“ את המזמורות האלה בקול-קולות ומשתדלות ללמוד אותם על-פה כשהן רועדות מקור. הרי מצווה גדולה היא להקשיב ובפרט ללמוד אותם על-פה. — אמא, כלום אין פיד ולשונך מתעייפים כלל מקריאת המזמורות? אהה, בני, לא מזה יתעייף הפה, האם לא אקרא בשם אלוהים ובשם הנביא, אין אוכל לשאת את החום הזה? רק בזכותם אין אני מתה מרעב וצמא. על-יד הכפר, במרחק של שעה, נמצא מעיין. את כל המים שאנו מביאים משם לשתייה בשנים-שלושה כדים, שופכת אמי על רגליה השסועות והברעות ועל ראשה וחזה, ופעמים רבות מביאה היא לנו מים מהשדות הסמוכים. כפות-רגליה נקרעו לחתיכות. קניתי לה זוג נעלים פשוטות והיא אמרה אלי: „מי יוכל לסחוב כאלו?“

ג.

בשבעה או בשמונה כפרים שבנפתנו קיימים „קואופרטיבים-חקלאיים“. אלה נוסדו מתוך כוונה טובה, מתוך כוונה להביא תועלת לבני הכפרים, אך למעשה נתרגשו עליהם צרות ומצוקות מעניין זה. בן-הכפר אינו מתנהג על-פי מצוות הכלכלה ואינו משקיע תמיד את הכסף שלוה מהקואופרטיב בעסק, המכניס ריווח. בכסף זה הוא פורע את חובותיו הישנים כדי להקל על עצמו לזמן-מה. נהוג הוא לפי הפתגם: „בשנה הבאה יעשה אלוהים חסד“. ברם, כשבאה עלינו לפתע תחילת השנה החדשה עומד הוא או בד עצות. על-פי רוב אינו יכול לפרוע את חובו. מחמת הריבית הגדלה גדל החוב פי שניים, ושוב לא תהיה לו כל אפשרות לסלקו. לבסוף יורדים לנכסיו, ומנת-חלקו עוני ומצוקה. בכפרים שבאיזור זה ירדו לנכסיהם של מחצית עובדי-האדמה חברי הקואופרטיבים.

כשאתה תוהה על רכושם של בני-הכפר לפי שהוא רשום בפנקס הקואופרטיב, מדמה אתה שכל אחד מהם הוא מיליונר. כדי לקבל כסף ככל היותר, היו נוהגים לפי הכלל שכל המרבה הוא משובח. כל אחד היה בא ומספר שיש לו כך וכך שוורים, כך וכך פרות, סוסים, תואים ושדות — בשיעור של דונמים ללא גבול. אפילו אלה שאינם איכרים כלל, באו והצהירו שיש להם כל מיני נכסים ובלבד לזכות במילווה גדולה. כשבאו הפקידים לעקל את נכסי החייב, נוכחו לדעת שכל השפע הרשום בפנקס ההוא לא היה ולא נברא. והיו יוצאים בפחיתוש.

גם בכפרנו יש קואופרטיב. רוצים בני-הכפר בכל מאודם שלא להילכד ברשת זו ובכל-זאת אינם יכולים לכבוש יצרם. לוקחים מכאן ומשלמים לשם — ובינתיים עובר הזמן. את המקום הראשון בין צרכיהם תופסים שוורים. צמד-שוורים עולה שש מאות לירה, שאפשר לשלם בשלושה שיעורים. עוד לא שילמת את השיעור השני והשור כבר שבק חיים (בהמות אלה המובאות ממזרח-אנטוליה אינן יכולות לחיות כאן מחוסר מרעה). רוצה אתה, קנה שור אחר והכפל את חובך.

אשתקד קנה גם אבי צמד-שוורים במחיר שש מאות לירה. משלוש מאות לירה שלוה מהקואופרטיב שילם מאתיים בשיעור ראשון. את מאת הלירות הנותרות, הוציא לצרכים אחרים. בא הסתיו והקואופרטיב תבע כסף, וכמרכן הגיע המועד לפרעון השיעור השני לסוחר הבקר והיתה זאת תקופה שגם בלא-הכדי השביעיתנו ממורורים. לא היתה בידניו פרוטה לפורטה. גדולה היתה הדאגה שאחזה אותנו.

— אבא, מה נעשה? — שאלתי אותו.

— כלום אני יודע, מה?

ראיתי שכך לא יסתדר הענין. הפלתי תחנונים לפני כמה נכבדים שהיו מפורסמים באנשים אמידים, לויתי מהם בריבית שלוש מאות לירה ושילמתי לקואופרטיב. הפעם נאלצנו לקחת סכום גדול יותר מהקואופרטיב. אם אתה מביא בחשבון את התשלומים לסוחר הבקר, לבעלי החוב החדשים ולמילוי כל שאר הצרכים, יוצא שהיה דרוש לנו סכום כפול.

בקיצור, לאחר שהלכנו מעלי לוואלי ומוואלי לעלי, נסתבכנו בחוב של ארבע מאות לירה. אבי אמנם רווח לו, אך הריבית הלכה הלוך וגדל. יהי השם בעזרנו! אלה שלא היה להם כסף ושעוקלו נכסיהם קינאו בנו ואמרו:

— אבא שלך, בכל-זאת מצא אפשרות לפרוע את חובותיו.

— אה, יקירי, יקירי, הלוואי ויכולתי להציל את כולכם.

הפתח שמא יקרה משהו לשוורים לא נתן לי מנוח.

— אמא, — אמרתי — מה נעשה אם יתרחש חלילה אסון כזה?

— בני, — ענה אבי — אם יקרה אסון לא תהיה ברירה, אתה תמשיך מצד אחד של

העול ואני מהצד האחר. איצמת (אחי הקטן) יחזיק בידית המחרשה. אם גזור עלינו למות, נמות כך. טוב המוות מחיי סבל אלו.

ד.

כבכל בית אול גם אצלנו התבן באמצע החורף. הבהמות עברו את החורף בקושי רב. שוב לא היתה בהן כל תועלת. בבוא האביב נאלצנו לאסוף עשבים בכל יום כדי להאכילן. שאם לא כן היו גוועות בוודאי. לאחר סגירת בתי-הספר חזרתי לכפרי שלי. אותו זמן ניתנה לי הבחירה בין שתי עבודות: לחרוש או לאסוף עשבים. יש סבורים שקל יותר לאסוף עשבים, אך אני מעדיף חרישה על הליכה מבוקר עד ערב בבקעות כדי למלא אמתחת אחת עשבים. כך עבר חודש יוני. רגלי בץקו מאוד בתוך סנדלי הבלויים, העשויים עור גס. האדמה היתה קשה כאבן, והמחרשה לא יכלה לדור. הבהמות האומללות היו רעבות ומרוב התאמצות העלו קצף ונשמו בכבדות. נתתי להן מצידתי, את מחצית הלחם היבש נתתי להן, אך מה בצע בזה? לכל היותר יכולתי לחרוש ביום שטח של עשרים צעד, והיו ימים שלא הספקתי לחרוש יותר מחמישה צעדים. על עייפותי לא נתתי את דעתי; אולם כשהסתכלתי בשוורים דאב לבי בקרבי. במשך חודשיים הצלחתי לחרוש בסך-הכל חמישה-עשר דונם.

בזמן שעמלתי בעבודה זו, לא הקפדתי על מאומה. הדברים הגיעו לידי כך שלא שמתי לב לבגדי. את ידי ואת פני שטפתי בחפזון במים קרים. שוקעים היינו בלכלוך, אך לא שמתי לב. מה שחרה לי באמת, היה חוסר הזמן לקריאה וכתובה. זה טבעי שלי מתמיד — כשאני יכול לקרוא ולכתוב, משול אני כמי שנטרד מן העולם. כשאני חוזר וקורא, אני קם לתחייה. שיש-העשר יום בדיוק נשאתי ספר בכיסי, מבלי שיכולתי להתאושש ולקרוא בו אפילו עמוד אחד. משבא היום וחזרתי מהחרישה הביתה, שכבתי בעינויי נפש, כולי נחלי זיעה, לא יכולתי לנשום. במשך שעה אחת החלפתי אולי עשר פעמים את שתי הכותנות שנרטבו מזיעה. הפעם שכחו האנשים את כל צרותיהם ונתקבצו עלי. הביאו אשה זקנה או שתיים שתעשינה עיסוי בגופי. הייתי מפרפר ומתחלחל. אבי ואמי היו בוכים למראשותי, והשכנים באו ועמדו מסביב.

עם ערב, שתיתי שתי כפות מרק חם. זמן קצר לאחר-כך נרדמתי. השכנים נתפזרו. לפתע שמעתי איזה קול ופקחתי את עיני. אמי היתה יושבת למראשותי ואמרת: „מאמיט, מאמיט, מאמיט, התעורר-נא, פעוטי“.

הוי, כמה שהזעתי. היא השתדלה להתיר את כיסוי ראשי.

— מה יש, אמא, חושש אני שאתקרב מרוב זיעה.

— פעוטי — אמרה — לא עת לשים לב לזיעה, השור גוסס.

כששמעתי מלים אלו, כמעט שיצאתי מדעתי.

— מפחדת אני להעיר את אבא, מדאבון-לב הוא יתעלף חלילה, או אינני יודעת מה.

היא ספקה על ברכיה וקוננה: „מה נעשה, מה נעשה?“ דמעותיה היו נוטפות על כרי.

רעש נשמע מהאורות, הדלקתי את הלפיד וראיתי את השור השחרחר מתגולל על האדמה

ומפרכס. הוא פשט את רגליו והיה מכה בהן את האדמה הַפָּה והכה. היה מרים את ראשו

ומטיח באדמה. הוא גוסס. וודאי כבר מת. פעוטי, קום-נא. מה נעשה, אל אלהים!

אכן, באו מים עד נפש! בן-רגע שכחתי כל מה שסבלתי בשעת החריש. חסרים היינו צרה ממין זה. ואני הצטערתי על שלא יכולתי לקרוא בספרים! הלוואי וישאר השור בחיים, מוכן אני לוותר מרצון על כל קריאה ובלבד שישאר בחיים... קמתי איך שהוא, וכולי רועד, לבשתי את מעילי הישן, נאחזתי בורוע אמי והלכתי כשאני מתנודד הנה והנה עד שהגעתי לאורווה. אבי והילדים היו ישנים שינה מתוקה. השור היה שרוע לכל ארכו כשרגליו מתוחות. בן זוגו השור הצהוב היה מביט על חברו בעינים דומעות. כרגיל היו השוורים קשורים, אך אמי התיירה את שניהם. דחפתי את השור החולה בצדו וניסיתי להקימו, אך ללא הועיל. הדם היכה בראשי, עוד מעט קט ואכרע גם אני. לא יכולתי להחליט מי חולה יותר — השור או אני. קראנו לאבי. אמי העירה והזעיקה את כולם — דודי, דודתי, סבי וכמה שכנים. באורווה היתה מהומה ומבוכה, ופני הכול קבצו קדרות.

לאחר שהקור כבר ייבש את זיעתי, החלו אזני מזמזמות. תפשוני בכוח והשכיבוני במיטה. חשתי כאילו אחזו את ראשי במלחציים, כאילו העמיסו את העולם כולו על גופי החולה, והוא נמער מתחתיו, „הלוואי ונגזרתי עד שראיתי את היום הזה“, הייתי מקונן בלבי. אך עם זה נחתתי את עצמי ואמרתי: „כלום יש לך ברירה? עליך לעמוד במבחן זה, אף אם תתיש את כוחותיך, חזק ואמץ, מחמוד, היה בךחיל, מחמוד“.

באורווה טרחו כהוגן. בקול דממה ניסו השכנים. לנחם את אבי. „יתן לך השם חיים ארוכים“, אמרו. לאחר שעה קלה הוציאו את השור החוצה לפני הדלת. גם שם בכו וקוננו מעט. תהילה לאל שהשכנים השתתפו בצערנו. אחר-כך עזבונו. והלכו. אני במיטתי, ונפשי יוצאת מרוב דאגה וצער. אני משתדל להעלות בלבי דברי נחמה, אך מוחי חוזר ומהרהר במשק שיינטש, בשבלים שירדו לטמיון ובתבואות הגורן. מה יהיה על כל אלה אם השור ימות? טרחתי לחזק את עצמי במחשבה כי עליידי דאגה וחששה לא אמנע את מהלך הענינים, אך מחשבותי זו לא הועילה. קרנאגי כתב ספר בשם: „הנח את הדאגות ותן דעתך לחיים“. לא קראתי את הספר הזה. אולם רוצה הייתי לראות את מחברו תחתי, וכיצד הוא מצליח למנוע דאגה מעצמו. „חייב אדם לשאת כל דבר ולחיות“, ואולם, אם גם לא יפח את נפשו, מה טעם לחיים כאלה?

בעינים דומעות העירה אמי גם את הילדים ובישרה להם את הרעות. כולם פרצו בבכי ורצו החוצה אל השור, כשהם ערומים לגמרי.

— מה שלום השור? — שאלתי את אמי.

— מה אני יודעת, ילדי. הוא כבר עומד על רגליו ומתנודד קצת. דודי אומר: „כל זה יעבור, אם ירצה השם. ודאי אכל עשב מר, אין מחלתו מסוכנת“.

רווח לי במקצת. בעוד שנאוווריא, אחותי הקטנה, היתה בוכה בכי גדול, הלך אחי איצמת ושכב לישון. תה, אחי, אתה רגיל לסבול! אחי, אמר: „השור שלי לא חלה, מה איכפת לי“. השור הצהוב הוא של איצמת, ואילו השור החולה הזה שייך לנאוווריא. בדמיונם מחלקים הילדים ביניהם את בהמות הבית. הוא שמח שהשור שייך לנאוווריא. גם זו נחמה, מילא, ימצא לפחות נחמה בדרך זו.

תרגם מתורכית אוריאל חד